

УДК 330.13:330.522.7:664.8

DEVELOPMENT AND CONDITION OF UKRAINIAN FRUIT-AND-VEGETABLE PROCESSING AND CANNING ENTERPRISES IN CONTEXT OF FOOD SECURITY

T. Iakymchuk

National University of Food Technologies

Key words:

*Food-canning industry
Fruit and vegetable
Canning products
Enterprises
Food security
Statistical data*

ABSTRACT

The analysis was conducted on basis of the official statistics. The number of industry enterprises, output in physical and monetary terms, fixed assets and investments in fixed assets, financial performance of enterprises were analyzed. On the basis of the analysis the main directions of improvement of the economic activity and financial performance to enhance the ability to provide food security were identified.

Article history:

Received 30.12.2014
Received in revised form
12.01.2015
Accepted 14.02.2015

Corresponding author:

T. Iakymchuk

Email:

tanyayakymchuk@mail.ru

РОЗВИТОК І СТАН ПІДПРИЄМСТВ ПЛОДОВО-ОВОЧЕКОНСЕРВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Т.В. Якимчук

Національний університет харчових технологій

У статті на основі офіційної статистичної інформації проаналізовано кількість підприємств у галузі, обсяги виробництва в натуральному і грошовому виразі, стан основних засобів та інвестиції в основний капітал, фінансові результати діяльності досліджуваних підприємств. Визначено основні напрями удосконалення господарської діяльності та покращення фінансових результатів підприємств для підвищення їх здатності забезпечувати продовольчу безпеку.

Ключові слова: консервна промисловість, плодово-овочева консервна продукція, підприємства, продовольча безпека, статистичні дані.

Вступ. Консервна промисловість — одна з найстаріших галузей харчової промисловості, яка дозволяє забезпечити довготривале зберігання продуктів

харчування без будь-якого псування. Виникла консервна справа наприкінці XVIII — на початку XIX ст. на потребу революції, щоб забезпечити повноцінний раціон для військових. З тих пір підприємства даної галузі пройшли довгий шлях — було удосконалено тару для пакування виготовленої продукції, технології консервування, розширено асортимент продукції тощо. І хоча в суспільстві нині спостерігається неоднозначне ставлення до консервованої продукції, проте сьогодні підтверджує необхідність існування підприємств даної галузі.

Нині добре відомими виробниками плодоовочевої консервованої продукції в Україні є група компаній «Верес», ПАТ «Чумак», ТОВ «Сиверфуд», ПАТ «Вінницький консервний завод», ПАТ «Ніжинський консервний комбінат» та інші. Основним завданням функціонування вітчизняних підприємств плодоовочевої консервної галузі є забезпечення населення України в достатніх обсягах переробленими плодами й овочами (різними видами консервів; маринованою, сушеною, замороженою та квашеною продукцією) з високою біологічною цінністю, багатих на вітаміни й мінеральні речовини. Адже переробка продуктів рослинництва дозволяє збалансувати раціон, забезпечити населення необхідною рослинною їжею, особливо у надзвичайних ситуаціях, у зимовий період та в період посту.

Постановка проблеми. Згідно зі статистичними даними протягом останніх семи років споживання основних продуктів рослинництва на одну особу в рік лише по картоплі перевищувало раціональні норми споживання. Овочі, баштанні продовольчі культури та плоди, ягоди, виноград у повній мірі не задовольняли потребу протягом вказаного періоду [3], існувала суттєва невідповідність норм раціонального й реального споживання основних продуктів рослинництва. Споживання останніх у переробленому вигляді повинно становити 20 % [1], тому постає питання, чи справляються вітчизняні плодоовочеві консервні підприємства зі своїм основним завданням.

Можливість забезпечувати продовольчу безпеку підприємствами плодово-овочеконсервної галузі, а також перспективи їх подальшого розвитку можуть бути охарактеризовані за результатами їх діяльності, тому **мета статті** полягає в тому, щоб проаналізувати результати господарської діяльності плодово-овочевих консервних підприємств та визначити шляхи їх подальшого розвитку у сучасних ринкових умовах господарювання. Підприємствам плодово-овочевої галузі, як і будь-яким іншим підприємствам, потрібні для виконання їх основного завдання основні засоби, достатня кількість якісної сировини для її подальшої переробки, кваліфікований персонал, високий рівень знань керівників, які були б здатні виявити смакові уподобання, незадоволені потреби населення і забезпечити ефективний збут виготовленої продукції, знайти інвестиції для розвитку підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності у мінливому зовнішньому середовищі. Нижче представлена характеристика основних складових, необхідних для забезпечення продовольчої безпеки вітчизняними підприємствами плодово-овочевої консервної промисловості.

Виклад результатів дослідження. Після кризи 2008—2009 рр. спостерігається щорічне зменшення кількості підприємств з перероблення та консервування фруктів і овочів. Так, згідно зі статистичними даними, у 2010 р. в Україні існувало 398 підприємств, у 2011 р. їх кількість зменшилась несут-

тево — на 4 підприємства (на 1%) і досягла 394. У 2012 р. статистика нарахувала 326 підприємств плодово-овочевої галузі, що на 18% менше порівняно з 2010 роком. Крім того, протягом 2010—2012 рр. спостерігалось щорічне зменшення частки підприємств з перероблення та консервування фруктів і овочів у структурі підприємств з виробництва харчових продуктів. Їхня частка становила 6,98%, 6,85% та 6,45% відповідно у 2010, 2011 та у 2012 роках. Зменшення підприємств протягом останніх трьох років відбувається у зв'язку з низькою здатністю дрібних і недостатньо конкурентоспроможних виробників переробленої та консервованої продукції рослинництва опиратись впливу чинників кризових явищ. Крім того, відбувається укрупнення підприємств, що пов'язано з необхідністю удосконалювати здатність підприємств закуповувати плоди й овочі за будь-яких коливань цін, якісно зберігати та переробляти сировину, особливо ту, що надходить у період її максимального надходження, не втрачаючи властивостей сировини, знижувати собівартість плодово-овочевої консервної продукції; вирішувати інші існуючі проблеми підприємств даної галузі.

Таблиця 1. Обсяги виробництва основної продукції підприємств плодово-овочеконсервної галузі України у 2005—2012 роках, побудовано автором на основі [3]

Продукти	Роки								2012 до 2005, %
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Соки натуральні, включаючи концентровані, тис. т	363	397	547	474	364	376	382	452	124,5
У відсотках до попереднього року, %	—	109,4	137,8	86,7	76,8	103,3	101,6	118,3	—
Соки купажовані натуральні, тис. т	246	319	467	446	346	373	330	309	125,6
У відсотках до попереднього року, %	—	129,7	146,4	95,5	77,6	107,8	88,5	93,6	—
Овочі консервовані натуральні, тис. т	150	158	101	140	147	118	154	125	83,3
У відсотках до попереднього року, %	—	105,3	63,9	138,6	105,0	80,3	130,5	81,2	—
Джеми, желе фруктові, пюре та пасти фруктові чи горіхові, тис. т	93,9	80,7	84,7	92,2	62,2	56,9	59,4	65,6	69,9
У відсотках на одну особу, %	—	85,9	105,0	108,9	67,5	91,5	104,4	110,4	—

Функціонуючі на ринку вітчизняні підприємства плодово-овочевої галузі протягом 2005—2012 рр. збільшили обсяги виробництва соків натуральних (включаючи концентровані) на 24,5% і соків купажованих натуральних на 25,6% (табл. 1). Попри позитивну тенденцію у виробництві соків протягом вказаного періоду, варто відмітити спад виробництва даної продукції, що

припав на період фінансово-економічної кризи і пов'язаний з наявністю «слабких місць» у даних підприємств. Що стосується овочів консервованих натуральних, то за аналізований період обсяги їх виробництва зменшились на 16,7%. Спостерігається ще більш суттєве зменшення і виробництва джемів, желе, пюре та паст — на 30,1% у 2012 р. порівняно з 2005 р., що може бути пов'язано з кількістю сировини, яку сільськогосподарські підприємства постачають на переробку, зі зміною смакових вподобань споживачів тощо. Загалом, протягом аналізованого періоду обсяг основної продукції підприємств плодово-овочеконсервної галузі у натуральному виразі збільшився, що є позитивним моментом. Адже вітчизняні підприємства повинні забезпечувати потреби споживачів у якісних продуктах харчування відповідно до науково обґрунтованих норм власними силами для того, щоб в повній мірі забезпечити продовольчу безпеку. Відповідно, можемо зробити висновок, що досліджувані підприємства на кінець аналізованого періоду стали краще виконувати своє основне завдання, принаймні з точки зору кількості виготовленої продукції. Проте варто відмітити присутність на ринку іноземних виробників консервованої рослинної продукції. Конкуренцію вітчизняній консервній продукції за асортиментом та якістю складає продукція зарубіжних виробників, що досить широко представлена на полицях супермаркетів. Основними імпортерами плодово-овочевої консервної продукції є Китай, Іспанія, Угорщина, Індія, Таїланд. Виготовлену в Україні консервну продукцію експортують до таких країн, як Азербайджан, Грузія, Білорусь, Російська Федерація, Австрія [2].

Обсяг реалізованої продукції вітчизняних підприємств з перероблення та консервування овочів і фруктів у грошовому виразі за останні три роки, згідно зі статистичними даними, щороку збільшувався: 8576,3 млн грн у 2010 р., 10543,7 млн грн у 2011 р.; 12410 млн грн у 2012 р., що на 44,7% більше, ніж у 2010 році. Така тенденція пов'язана не тільки зі зміною обсягів виробництва та зі структурою асортименту, але й з рівнем цін на ринку. Варто зауважити, що при формуванні цін на готову продукцію будь-яке підприємство не повинно забувати про економічну доступність продукції, тобто кожен громадянин країни повинен дозволити собі купити той чи інший продукт харчування, хоча б у мінімальній кількості. Звичайно, вагомий вплив на формування цін на плодово-овочеву консервну продукцію мають витрати, які суттєво залежать від використовуваних елементів процесу виробництва: засобів праці, предметів праці й робочої сили. Стан і вартість останніх суттєво впливає на рівень цін готової продукції, а тому будуть розглянуті нижче.

Потужності основних засобів, як відомо, повинні бути достатніми для своєчасної переробки великої кількості сировини, особливо у червні-листопаді. Одні з найбільших потужностей має група компаній «Верес», яка використовує їх, змогла досягти лідируючих позицій на ринку. Загалом, основні засоби використовуються на консервних підприємствах нерівномірно, що пов'язано з їх сезонністю і впливає на ремонтні витрати та на знос. У 2012 р. знос основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості згідно з розрахунками, проведеними на

основі статистичних даних, становив близько 43 %, що в цілому не значно відрізнялось від значення подібного показника по підприємствам з виробництва харчових продуктів. Хоча варто відмітити, що основні засоби консервних підприємств загалом потребують оновлення відповідно до НТП для подальшого виробництва продукції, здатної конкурувати із зарубіжними аналогами. Варто відмітити, що до 2009 р. згідно зі статистичними даними підприємства більш активно займались оновленням основного капіталу, ніж у останні роки.

Рис. 1. Обсяги інвестиційних витрат в основний капітал підприємств з перероблення та консервування овочів і фруктів, тис. грн, побудовано автором на основі [3, 5]

Згідно з рис. 1, з 2006 р. до 2008 р. обсяги інвестицій, вкладених в основний капітал підприємств з перероблення та консервування овочів і фруктів, збільшувались з 575,035 млн грн до 835,114 млн грн. Зменшення у 2009 р. обсягів коштів, авансованих у засоби праці даних підприємств, було обумовлене впливом фінансово-економічної кризи, після чого вони, як і всі промислові підприємства, спрямували свої сили на боротьбу з наслідками кризи і на відновлення фінансового стану. Варто зазначити, що в наступні роки, навіть у 2012 р., плодоовочевими консервними підприємствами не було досягнуто рівня інвестування докризового періоду — обсяги коштів, вкладених в основний капітал, були менші за суми, вкладені у 2007—2008 роках. Недостатні інвестиції в основні засоби, як відомо, не дозволяють використовувати надані зовнішнім середовищем можливості щодо відтворення засобів праці відповідно до найсучасніших досягнень науки і техніки, що позначається на результатах господарської діяльності підприємств.

Крім основних засобів, на результати господарювання мають ще більший вплив предмети праці. Оскільки продукція плодово-овочевих консервних підприємств матеріаломістка, то їх якість безпосередньо пов'язана з якістю наданої сировини, яка перевіряється на кислотність, свіжість, наявність розчинних цукрів. Проте допустима наявність у сировині низького вмісту вітамінів, шкідливих речовин негативно позначається на якості готової продукції плодово-овочевих консервних підприємств [1]. Зважаючи на це, дієтологи та прихильники здорового способу життя майже однотайні у своєму ставленні до консервів як до шкідливого продукту, який повинен бути

відсутній у повсякденному раціоні. Те саме можна почути про соки, у яких наявний високий вміст цукру. Все це свідчить про необхідність переглядати й удосконалювати стандарти щодо якості сировини, яка надходить на переробку, та стандарти якості виробленої продукції, щоб вона могла вдовольнити потребу у «здорових» продуктах харчування не тільки на вітчизняному, але й на міжнародному ринках. Адже важливе значення з точки зору продовольчої безпеки має «натуральність» продуктів, їх вплив на здоров'я населення країни та на тривалість життя.

Виробництво плодово-овочевої консервної продукції потребує значних витрат людської праці, тому досліджувані підприємства забезпечують населення значною кількістю робочих місць. Протягом останніх років для виробництва та реалізації продукції на плодово-овочевих консервних підприємствах було залучено 20,5, 22,5 та 22 тис. осіб відповідно у 2010, 2011 та 2012 рр., що становить близько 6 % від зайнятих на підприємствах з виробництва харчових продуктів в Україні за аналізовані три роки. Серед зайнятих осіб і управлінський персонал підприємств плодово-овочевої галузі, який, крім іншого, повинен бути спрямований на отримання оптимального ефекту від господарювання, бути спроможним передбачати значущі зміни факторів зовнішнього середовища та відповідним чином реагувати на можливі зміни.

Говорити про ефективність управління в галузі, здатність керівництва своєчасно реагувати на виклики зовнішнього середовища протягом аналізованого періоду досить складно, тому що досліджувані підприємства за останні три роки в цілому працювали збитково. Рівень рентабельності усієї діяльності не перевищував — 0,3 % за вказаний період. Проте варто зауважити, що на отримання збитку мали вплив переважно фінансова та інвестиційна діяльності підприємств, про що свідчить показник ефективності основної діяльності досліджуваних підприємств. Так, рентабельність операційної діяльності становила у 2012 р. 4,7 %, що на 1,4 % та на 1,5 % більше порівняно з 2011 р. та 2010 р. відповідно. Порівняно низькі значення показників рентабельності свідчать про недостатню ефективність використання ресурсів у галузі. Так, у 2012 р. підприємства плодово-овочеконсервної галузі працювали гірше, ніж усі підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів. Відповідно, на кожну вкладену гривню харчові підприємства у 2012 р. отримали 6,4 коп. операційного прибутку, в той час як плодово-овочеві консервні підприємства з кожної гривні отримали на 1,7 коп. менше.

Про недостатню ефективність діяльності плодово-овочевих консервних підприємств свідчить і розмір отриманого ними чистого прибутку (збитку) за аналізований період. Так, чистий збиток у 2012 р. становив 43,8 млн грн. Попри отриманий чистий збиток підприємства галузі у 2012 р., варто відмітити, що загалом підприємства дещо покращили результат своєї господарської діяльності, тому що збиток був меншим на 59,8 млн грн або на 57,7 % порівняно з 2010 роком. Крім того, у 2012 р. 59,3 % підприємств отримувати прибуток, тоді як у 2010 р. відсоток таких підприємств був меншим на 1,5 пункта і становив 57,8 %. Хоча у 2012 р. дещо покращився фінансовий стан підприємств плодово-овочевої консервної галузі, проте

загалом можна зробити висновок, що цим підприємствам не вистачає коштів для подальшого розвитку на інноваційній основі, що й може стати гальмом на шляху виконання основного завдання деякими підприємствами галузі.

Висновки

Розглянувши особливості діяльності підприємств плодово-овочевої консервної галузі, можна зробити висновок стосовно напрямів їх подальшого розвитку для підвищення здатності забезпечувати продовольчу безпеку. Таким чином, даним підприємствам у подальшому необхідно:

- підвищити якість сировини, що надходить на переробку, та якість готової продукції для виготовлення більш «здорової» продукції шляхом удосконалення стандартів, лабораторних методів оцінки зразків сільськогосподарської продукції;

- постійно шукати шляхи зниження собівартості продукції при збереженні її якості для того, щоб бути конкурентоспроможними порівняно із зарубіжними підприємствами та мати можливість в повній мірі забезпечити населення вітчизняною продукцією;

- оновлювати основні засоби (впроваджувати нові технології, модернізувати існуючі технологічні лінії) для зниження собівартості продукції, покращення її якості;

- удосконалювати і розширювати асортимент продукції відповідно до потреб споживачів і до вимог ринку; інформувати споживачів про корисні властивості виготовленої продукції для збереження існуючих ринкових позицій і розширення ринку збуту в майбутньому.

Отже, аналіз стану досліджуваних підприємств дозволив виявити проблеми їх розвитку, вирішення яких в майбутньому повинно позитивно позначитися на здатності підприємств галузі забезпечувати продовольчу безпеку. Крім того, у зв'язку з тим, що проблеми розвитку підприємств плодово-овочевої консервної галузі в значній мірі залежать від сировинної бази, то в подальшому доречно дослідити особливості виробництва плодів та овочів сільськогосподарськими підприємствами і визначити на скільки вони здатні забезпечити переробні підприємства необхідною сировиною, а населення країни — продуктами рослинництва.

Література

1. *Дашкевич О.Ю.* Облік витрат виробництва плодово-овочевої консервної продукції та його удосконалення // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). — 2009. — № 3 (46). — С. 138—145.

2. *Кучеренко Р.А.* Проблеми та перспективи розвитку плодово-овочевих консервних підприємств Черкащини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://elibrary.nubip.edu.ua/10680/1/11kro.pdf>>.

3. *Статистична інформація щодо основних показників соціально—економічного, демографічного розвитку України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

4. Савченко В.Ф. Развитие агропромышленного комплекса в условиях трансформационной экономики // Экономический простір. — 2014. — № 83. — С. 78—90.

5. Статистична інформація щодо основних показників соціально-економічного, демографічного розвитку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

РАЗВИТИЕ И СОСТОЯНИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ПЛОДОВООВОЩЕКОНСЕРВНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Т.В. Якимчук

Национальный университет пищевых технологий

В статье на основе официальной статистической информации проанализировано количество предприятий в отрасли, объемы производства в натуральном и денежном выражении, состояние основных средств и инвестиции в основной капитал, финансовые результаты деятельности исследуемых предприятий. Определены основные направления улучшения хозяйственной деятельности и финансовых результатов предприятий для повышения их способности в обеспечении продовольственной безопасности.

Ключевые слова: консервная промышленность, плодовоовощная консервная продукция, предприятия, продовольственная безопасность, статистические данные.